

LETTERS TO PROGRESS IN PHYSICS

Open Letter by the Editor-in-Chief:
Declaration of Academic Freedom (Scientific Human Rights)
The Slovene Translation

Deklaracija akademske svobode (Človekove pravice na znanstvenem področju)

Original text published in English: *Progress in Physics*, 2006, v.1, 57–60. Izvirno angleško besedilo: Dmitri Rabounski, glavni urednik revije *Progress in Physics*. E-mail: rabounski@yahoo.com. V slovenščino prevedla Janez Špringer in Darinka Špringer (Slovenija, EU), E-mail: info@lekarna-springer.si.

1 člen: Preambula

Začetek 21. stoletja bolj kot katero koli drugo obdobje v zgodovini človeštva odseva globino in pomembnost vloge znanosti in tehnologije pri stvareh, ki nas kot ljudi zadevajo.

Nadvse prevladujoča narava moderne znanosti in tehnologije je privedla do splošnega prepričanja, da je bodoča pomembnejša odkritja mogoče doseči v glavnem ali zgolj v velikih vladnih ali korporativno financiranih raziskovalnih skupinah, ki imajo na voljo nezaslišano drag instrumentarij in nebroj pomožnega osebja.

Običajna predstava pa je vendarle izmišljena in lažno zrcali dejansko naravo, kako se do znanstvenih odkritij v resnici pride. Veliki in dragi tehnološki projekti, kakor koli že so zapleteni, niso nič drugega kot izid uporabe poglobljenih znanstvenih uvidov manjših skupin predanih raziskovalcev ali samostojnih znanstvenikov, ki pogosto delajo v odmaknjenosti. Znanstvenik, ki dela sam, je sedaj in bo v prihodnje, kakor je bil že v preteklosti, sposoben priti do odkritja, ki lahko bistveno vpliva na usodo človeštva in spremeni obličje celotnega planeta, kjer tako nepomembno prebivamo.

Do velikih odkritij se po navadi dokopljejo posamezniki, ki delajo na podrejenih delovnih mestih znotraj vladnih agencij, raziskovalnih in izobraževalnih ustanov ali komercialnih podjetij. Posledično direktorji podjetij in institucij raziskovalca pogosto omejujejo in zatirajo, saj stremijo k drugim ciljem in želijo znanstveno raziskavo nadzorovati, odkritje pa uporabiti organizaciji ali sebi v prid ter sami sebe poveljati.

Zgodovina znanstvenih odkritij je prepolna zatiranja in posmeševanja, ki ju je izvajala spretna elita; šele v poznejših letih so bili primeri razkriti v pravi luči zaradi nezadržnega pohoda praktične nujnosti in intelektualnega razsvetljenja. Takisto je znanost omadeževana in oskrunjena s plagiatorstvom in namernim popačenjem, ki so ju zaradi zavisti in pohlepa izvajali brezobzirneži. In tako je tudi danes.

Namen te deklaracije je ohraniti in nadaljevati temeljno doktrino, da mora znanstveno raziskovanje potekati tako brez prikritega kot odkritega represivnega vpliva birokratskih,

političnih, religioznih in kapitalskih smernic in da znanstveno ustvarjanje ni nič manjša človekova pravica kot druge takšne pravice in silni upi, zapisani v mednarodnih sporazumih in mednarodnem pravu.

Vsi znanstveniki naj spoštujejo to deklaracijo v znak solidarnosti z mednarodno znanstveno skupnostjo in z namenom, da bi se prebivalcem sveta omogočile pravice za neovirano znanstveno ustvarjanje na podlagi individualnih sposobnosti in naravnosti. Za napredek v znanosti gre, za to naj si kot spodobni državljani prizadevajo po svojih najboljših močeh v tem nesposobnem svetu, in za blagor človeštva. Znanost in tehnologija sta bili že predolgo žrtvi zatiranja.

2 člen: Kdo je znanstvenik

Znanstvenik je oseba, ki se ukvarja z znanostjo. Vsakdo, ki sodeluje z znanstvenikom pri razvijanju in predlaganju idej in podatkov pri raziskavi ali njeni uporabi, je tudi znanstvenik. Formalna izobrazba ni predpogoj za to, da kdo postane znanstvenik.

3 člen: Kje nastaja znanost

Znanstveno raziskavo je mogoče izvajati na sploh kjerkoli, denimo v službi, med potekom formalnega izobraževanja in med sponzoriranim akademskim programom, tako v skupinah ali kot posameznik, ki neodvisno raziskuje doma.

4 člen: Svobodna izbira raziskovalne teme

Mnogim znanstvenikom, ki se potegujejo za višje strokovne nazive ali so udeleženi pri drugih raziskovalnih programih v akademskih ustanovah, kot so na primer univerze in šole za izpopolnjevalni študij, starejši akademiki in/ali administratorji preprečujejo delo na raziskovalni temi po lastni izbiri. Ne sicer zaradi primanjkljaja ustrezne opreme in prostorov, pač pa iz razloga, da akademska hierarhija in/ali drugi uradniki enostavno ne odobravajo takšnih raziskav, saj bi lahko prevrnile prevladujočo dogmo in favorizirane teorije ali celo ogrozile financiranje drugih projektov, ki jim predlagana

raziskava nemara odvzame veljavo. Avtoriteta ortodoksne večine pogosto onemogoči moteč raziskovalni projekt, tako da niti avtoriteta niti proračun nista prizadeta. Ta vsakdanja praksa je namerna ovira za svobodno znanstveno misel. Ker je povsem neznanstvena in zločinska, ji ne moremo gledati skozi prste.

Znanstvenik, ki dela za katero koli akademsko ustanovo, avtoriteto ali agencijo, mora biti pri izbiri raziskovalne teme popolnoma svoboden, omejen sme biti le z materialno podporo in intelektualnimi sposobnostmi, ki jih zmore nuditi izobraževalna ustanova, agencija ali avtoriteta. Če znanstvenik raziskuje kot član raziskovalne skupine, naj bodo vloge direktorjev raziskav in vodij skupin le svetovalne in posvetovalne narave glede na izbiro ustrezne raziskovalne teme znanstvenikov v skupini.

5 člen: Svobodna izbira raziskovalnih metod

Pri izvedbi raziskovalnega programa znotraj akademskega okolja administrativno osebje ali starejši akademiki pogosto silijo k uporabi drugačnih raziskovalnih metod od tistih, ki jih je znanstvenik sam izbral. Razlogov za to ni mogoče poiskati drugje kot v osebnih preferencah, pristranskosti, institucionalni politiki, uredniških zapovedih ali kolektivni avtoriteti. Takšna precej razširjena praksa je namerno zanikanje miselne svobode in ni dopustna.

Nekomercialni ali akademski znanstvenik ima pravico obdelati raziskovalno temo na kateri koli razumen način in s kakršnimi koli razumnimi sredstvi, za katera sam meni, da so najučinkovitejša. Končna odločitev o načinu poteka raziskave je le znanstvenikova.

Če nekomercialni ali akademski znanstvenik deluje kot član nekomercialne ali akademske skupine znanstvenikov, naj imajo vodje projektov in direktorji raziskav zgolj svetovalne in posvetovalne pravice in naj ne slabijo, omejujejo in na kakršen koli drug način posegajo v uporabo raziskovalne metode in obdelavo raziskovalne teme znanstvenika znotraj skupine.

6 člen: Svobodna udeležba in sodelovanje pri raziskovanju

Prakso moderne znanosti bremeni značilno institucionalno rivalstvo, ki ga spremljata osebna zavist in ohranjanje ugleda za vsako ceno brez upoštevanja raziskovalne resničnosti. To dejstvo znanstvenikom pogosto preprečuje sodelovanje s kompetentnimi kolegi, tako nameščenimi v rivalskih ustanovah kot drugimi brez sleherne akademske pripadnosti. Tudi takšna praksa je namerna ovira znanstvenemu napredku.

V primeru, da nekomercialni znanstvenik potrebuje pomoč drugega znanstvenika in slednji vanjo privoli, se ga sme brez zadržka prositi za kakršno koli in vsakršno pomoč pod pogojem, da nudenje pomoči ne presega okvira raziskovalnega proračuna. Če pomoči ni vezana na proračun, se sme znanstvenik svobodno odločiti zanjo in prireditelju k sodelo-

vanju pomočnika povsem po lastni presoji brez kakršnega koli vmešavanja kogar koli.

7 člen: Svobodno nestrinjanje pri znanstveni razpravi

Zaradi skrivnega ljubosumja in pridobitniškega interesa moderna znanost prezira odprto razpravo in odločno preganja tiste znanstvenike, ki dvomijo o ortodoksnih stališčih. Znanstveniki z izrednimi sposobnostmi, ki opozorijo na pomanjkljivosti v trenutni teoriji ali interpretaciji podatkov, so zelo pogosto označeni za čudake, saj je tako mogoče njihova stališča z lahkoto ignorirati. Javno in zasebno so zasmehovani, sistematično pa se jim onemogoča tudi udeležba na znanstvenih kongresih, seminarjih in kolokvijih, tako da njihove ideje ostanejo brez poti do občinstva. Načrtno ponarejanje podatkov in napačno interpretiranje teorij današnje dni brezobzirnežem pogosto služita kot orodje za prikrivanje tako tehničnih kot znanstvenih dejstev. Izoblikovali so se mednarodni odbori znanstvenih nastopačev, ki prirejajo in usmerjajo mednarodne kongrese, kjer smejo svoje referate ne glede na vsebinsko kakovost predstavljati le njihovi privrženci. Ti odbori z zatekanjem k prevaram in lažem iz javne blagajne izvlečejo velikanske vsote denarja za financiranje svojih sponzoriranih projektov. Da se denar lahko še naprej nemoteno steka na račune za njihove projekte in jim tako zagotavlja dobro plačane službe, se vsakršno znanstveno utemeljeno nasprotovanje njihovim predlogom utiša z vsemi njim razpoložljivimi sredstvi. Oporečnim znanstvenikom se na podlagi njihovih ukazov vročajo odpovedi; drugim se s pomočjo mreže skorumpiranih pajdašev prepreči dostop do akademskih imenovanj. V spet drugih okoliščinah se onemogočijo kandidature pri programih za pridobitev višje stopnje strokovnosti, na primer doktorskega naziva, in to zaradi izražanja idej, ki spodkopavajo moderno teorijo, ne glede na to, za kakšno staro ortodoksno teorijo že gre. Temeljno dejstvo, ki pravi, da nobena znanstvena teorija ni dokončna in nedotakljiva, in je zategadelj odprta za razpravo in ponovno preverbo, popolnoma ignorirajo. Prav tako ignorirajo dejstvo, da ima nek pojav več mogočih razlag, in se škodoželjno obregnejo ob vsako, ki ni v skladu z ortodoksnim mnenjem; da pa bi opravičili svoja pristranska mnenja, se brez obotavljanja poslužujejo neznanstvene argumentacije.

Vsi znanstveniki naj imajo pravico do svobodne razprave o svojih raziskavah in raziskavah drugih. Naj bodo brez strahu pred javnim ali zasebnim objektivno neutemeljenim posmehom oziroma brez bojazni, da bodo na podlagi neupravičenih navedb postali tarče obtoževanja, omalovaževanja, poniževanja in siceršnjega zaničevanja. Nihče naj ne bo postavljen v položaj, kjer bi bila zaradi izražanja znanstvenih stališč ogrožena njegovo preživljanje in ugled. Svoboda znanstvenega izražanja naj bo najpomembnejša. Uporaba avtoritete za ovržbo znanstvenih dokazov ni znanstvena in naj se je ne uporablja za zavezovanje ust, zatiranje, ustrahovanje, preganjanje ali kakršno koli drugo

priganjanje oziroma ustvarjanje pritiska na znanstvenika. Namerno zamlčanje znanstvenih dejstev ali dokazov z dejanjem ali opustitvijo dejanja in namerno prirejanje podatkov v podporo dokazom ali za diskreditiranje nasprotnega stališča je znanstvena prevara, ki velja za znanstveni zločin. Načelo dokazov naj vodi vso znanstveno razpravo, najsi bodo ti dokazi praktični, teoretični ali preplet obojega.

8 člen: Svobodno objavlanje znanstvenih dognanj

Obžalovanja vredna cenzura znanstvenih člankov je postala današnje dni stalna praksa uredniških odborov pomembnejših revij in elektronskih arhivov ter navez njihovih domnevnih strokovnih razsodnikov. Razsodnike zvečine varuje anonimnost, tako da avtor ne more preveriti njihove domnevne strokovnosti. Objava znanstvenega dela se današnje dni rutinsko zavrne v primeru, ko se avtor ne strinja s preferenčno teorijo in večinsko pravovernostjo ali jima celo nasprotuje. Brez vsebinskih razlogov se marsikateri članek samodejno zavrne, zgolj če je njegov avtor na seznamu nečislanih pri urednikih, razsodnikih ali drugih strokovnih cenzorjih. Obstaja črni seznam disidentskih znanstvenikov, s katerega vsebino so seznanjeni povezani uredniški odbori. Vse to je velikanska pristranskost in graje vredno zatiranje svobodnega mišljenja ter si zasluži obsodbo mednarodne znanstvene skupnosti.

Vsi znanstveniki naj imajo pravico predstaviti dognanja svojih znanstvenih raziskav ali v celoti ali delno na ustreznih znanstvenih konferencah ter jih objaviti v tiskanih znanstvenih revijah, elektronskih arhivih in drugih medijih. Nobenemu znanstveniku naj se ne zavrne objava članka ali poročila, predloženega za objavo v znanstveni reviji, elektronskem arhivu ali drugem mediju zgolj zato, ker njegovo delo zaseje dvom o trenutnem večinskem prepričanju, je v nasprotju s pogledi uredniškega odbora, spodkopava temelje trenutnih ali bodočih raziskovalnih projektov drugih znanstvenikov ali je v nasprotju s kakršno koli politično dogmo, verskim prepričanjem in osebnim mnenjem drugega. Prav tako naj ne bo noben znanstvenik uvrščen na črno listo ali kako drugače cenzuriran, nihče pa mu tudi naj ne preprečuje objavljanja.

Noben znanstvenik naj zaradi obljube prejemanja daril ali kakršnih koli podkupnin ne ovira, spreminja ali se kako drugače vpleta v objavlanje del drugega znanstvenika.

9 člen: Soavtorstvo znanstvenih del

V znanstvenih krogih je komaj še skrito dejstvo, da ima veliko soavtorjev raziskovalnih člankov malo ali skoraj nič opraviti z objavljeno raziskavo. Veliko nadzornikov podiplomskih študentov, denimo, se ne brani pripisa za soavtorstvo člankov, ki so jih pod njihovim formalnim nadzorom napisali podrejeni znanstveniki. V veliko takšnih primerih je dejanski pisec inteligentnejši od formalnega nadzornika. V drugih primerih, spet zaradi slave, slovesa, denarja, ugleda ali česar

podobnega, si tretje osebe pripisujejo soavtorstvo člankov. Pravim avtorjem takšnih člankov preostane le ugovor, z njim pa tvegajo, da bodo na nek način kaznovani, celo v obliki zavrnitve pri kandidiranju za višji raziskovalni naziv ali sodelovanje v raziskovalni skupini, kot se pogosto dogaja. Veliko jih je bilo v takšnih okoliščinah v resnici zavrjenih. Te pretresljive prakse ne moremo več dopustiti. Avtorstvo naj se pripíše le za raziskavo odgovornim osebam.

Noben znanstvenik naj ne predlaga drugemu, ki ni sodeloval pri raziskavi, da bi postal soavtor članka, in noben znanstvenik naj ne dovoli soavtorstva sebi, če ni pomembneje prispeval k raziskavi, o kateri govori članek. Noben znanstvenik ali znanstvenica naj ne privoli v prisilo predstavnikov akademske ustanove, podjetja, vladne agencije ali katere koli druge osebe, da bi si prisvojili soavtorstvo za raziskavo, kjer nimajo pomembnih zaslug; prav tako naj noben znanstvenik ne dovoli uporabe neupravičenega soavtorstva v zameno za kakršno koli darilo ali drugo podkupnino. Nihče naj kakor koli ne sili znanstvenika, da bi bil kot soavtor pripisan kdor koli, ki ni pomembno prispeval k raziskavi v članku.

10 člen: Neodvisnost pripadnosti

Danes je veliko znanstvenikov zaposlenih na podlagi kratkoročnih pogodb. S prekinitvijo pogodbe o zaposlitvi ugasne tudi akademska pripadnost. Med uredniškimi odbori pogosto prevladuje politika, da se člankov tistih brez akademske ali komercialne pripadnosti ne objavlja. Zaradi takšne izključenosti znanstvenik nima dostopa do mnogih virov, zmanjšajo se mu tudi možnosti za predstavitev govorov in razprav na konferencah. To nečedno prakso je treba ustaviti. Znanost se ne prepozna po pripadnosti.

Zaradi umanjkanja pripadnosti akademski ustanovi, znanstvenemu inštitutu, vladnemu ali komercialnemu laboratoriju ali kateri koli drugi organizaciji naj noben znanstvenik ne bo prikrajšan za možnost predstavitve svojih člankov na konferencah, kolokvijih in seminarjih, za objavlanje v katerem koli mediju, za dostop do knjižnic ali znanstvenih publikacij, za udeležbo na znanstvenih simpozijih in za izvajanje predavanj.

11 člen: Prost dostop do znanstvenih informacij

Večina specializiranih znanstvenih knjig in veliko znanstvenih revij ustvarja malo ali nič dobička, tako da jih komercialni založniki niso pripravljene izdajati brez denarnih prispevkov, ki jih nudijo akademske ustanove, vladne agencije, človekoljubni skladi in podobni. V takšnih okoliščinah bi morali komercialni založniki dovoliti prost dostop do elektronskih različic publikacij in si prizadevati za čim nižjo ceno tiskovin.

Vsi znanstveniki naj si prizadevajo, da bi bili njihovi raziskovalni članki brezplačno dostopni za mednarodno znanstveno skupnost; če ne gre drugače, pa vsaj za minimalno

ceno. Vsi znanstveniki naj se lotijo oprijemljivih ukrepov in ponudijo svoje strokovne knjige po najnižji mogoči ceni, saj bodo znanstvene informacije le na tak način na voljo širši mednarodni znanstveni skupnosti.

12 člen: Etična odgovornost znanstvenikov

Zgodovina priča, da so znanstvena odkritja lahko v rabi tako za dobre kot zle namene: za blagor enim in v pogubo drugim. Ker se napredka znanosti in tehnologije ne da ustaviti, je treba zagotoviti razmere za omejitev zlonamerne rabe. Le demokratično izvoljena vlada brez verskih, rasnih in drugih predsodkov lahko obvaruje civilizacijo. Le demokratično izvoljena vlada, sodišča in odbori lahko obvarujejo pravico do svobodnega znanstvenega ustvarjanja. Danes različne nedemokratične države in totalitarni režimi izvajajo dejavne raziskave na področju jedrske fizike, kemije, virologije, genetskega inženiringa in še kje, z namenom, da bi naredili jedrsko, kemijsko in biološko orožje. Noben znanstvenik naj prostovoljno ne sodeluje z nedemokratičnimi državami in totalitarnimi režimi. Vsak znanstvenik, ki je prisiljen sodelovati pri razvoju orožja za takšne države, mora najti način in sredstva za upočasnitev napredovanja raziskovalnih programov in zmanjšati znanstveni učinek, tako da lahko civilizacija in demokracija na koncu prevladata.

Vsi znanstveniki so moralno odgovorni za svoje znanstvene stvaritve in odkritja. Noben znanstvenik naj samovoljno ne sodeluje pri načrtovanju in izdelavi orožja kakršne koli vrste za kakršno koli nedemokratično državo ali totalitarni režim ali dovoli uporabe svojih znanstvenih veščin in znanja za razvoj česar koli takšnega, kar bi lahko na kakršen koli način ogrozilo človeštvo. Znanstvenik naj živi, kakor veli naslednje reklo: »Slehera nedemokratična vladavina in kršitev človekovih pravic sta zločin!«

Posvetilo (Dedication)

Ta prevod je posvečen Manici, prevajalčevi drugi hčeri in prevajalkini nečakinji, ter ekipi dvigalcev uteži Plamen.

This translation is dedicated to Manica, Translators' second daughter and niece, respectively, and to the weightlifting team Plamen.

V Gornji Radgoni, 14. julija 2013